

KOHERENCIA ÉS ADJEKCIÓ

Krúdy Gyula Tájékoztató című írásának szövegstilisztikai elemzéséhez

1. Nyelv- és stíluselméleti alapok

Az egyes szövegekre irányuló stílusvizsgálatok mindenkor az alapul vett nyelv-, illetve stílusfogalomtól függenek, ezért az alábbiakban elsőként az általam a következőkben használt stílusfogalom értelmezését meghatározó alapkategóriákról szólok röviden (vö. Tolcsvai Nagy 1996: 9–17). Ezek közül az első a funkcionális szemlélet, melynek lényegét Szathmári István (1994: 27) így összegzi: „alapja a nyelvi valóság, vagyis figyelembe veszi, sőt közép-pontba állítja a nyelvi-stiláris és nyelven kívüli, ún. extralingvális eszközöknek a mondani-való kifejezésében, illetőleg az alkotás egészében betöltött igen bonyolult és változatos, sokszor csak nagyon nehezen kihámozható funkcióját, funkcióit”. Általánosságban azt mondhatjuk, hogy „a nyelvi elemek funkciója nem egyéb, mint az a tulajdonság, hogy mennyiben járulnak hozzá valamely információnak a nyelvi megformálásához és interakción belüli továbbításához, vagyis a közlés értelméhez” (Tolcsvai Nagy 1999: 83).

Stílusfelfogásomat meghatározza a pragmatika: mivel „a stílus verbális interakciókban, nyelvi cselekedetekben nyilvánul meg, ezért a pragmatikai összetevő elemzése elengedhetetlen” (Tolcsvai Nagy 1996: 12). Ha mégis szükséges egy „purista” nyelvészet elleneben e szempontunkat védeni, akkor azt mondhatjuk Péter Mihály (1991: 129) szavaival, hogy „a konszituáció, az előfeltevések, a világismeret, az appercepciós bázis („észlelő tömeg”) tényezőinek figyelembevételével nem sértjük meg a nyelv immanens vizsgálatának szabályait, hanem ellenkezőleg általuk tesszük teljesebbé”. Stilisztika és retorika, stílus és alakzat viszonyát Gáspári László (1996: 35) is egy alapjaiban pragmatikai megközelítés keretében jellemzi: „A retorika – miután behatol az irodalomba – végigkíséri annak fejlődését, eljárásai a műfajban, a szerkezetben és a nyelvben a stílus kiképzésének is műveletei, ha a stilisztikát a konnotatív rendszer formai toposzainak kommunikatív-pragmatikus tényezőktől függő funkcionális szemléletével azonosítjuk (a mondatstilisztikát a mondataalakzatok, a szövegstilisztikát a gondolatalakzatok funkcionális szemléletével).”

A harmadik alapkategória jelen esetben a dialogicitás, amely egyúttal a hermeneutikai megközelítésmódot is jelenti: a hermeneutika az általános dialogicitást a szöveg és a megértő közötti kettős viszonyra vonatkoztatja, ahogyan Gadamer (1960/1984: 272) mondja: „A szöveg egy dolgot szólaltat meg, de hogy ezt teszi, az végső soron az interpretáló teljesítménye. Mindkettőjüknek része van benne.” Ki kell emelnünk itt azt, hogy mindkettőjüknek: a hermeneutikai megközelítésről, az olvasó szerepéről lefolyt viták ugyanis rámutattak annak a veszélyességére, amely szerint egy szöveg befogadói azt tehetnek a szöveggel, amit csak akarnak. „Ha ez pontosan így volna, a szövegek révén történő kommunikáció megbízhatatlan, talán egyenesen szolipszisztikus (végtelenen szubjektív) lenne. Határozott, ha nem is megfellebbezhetetlen korlátainak kell lennie annak, hogy más-más befogadók milyen különböző módokon használhatnak fel”, interpretálhatnak egy adott szöveget (Beaugrande–Dressler 1981/2000: 60). Tanulságos e kérdéskör árnyalt szemléletéhez rövi-

den felidézni azt a vitát, amely még a hetvenes évek elején Searle és Chomsky között a kommunikációs szempont (a dialogicitás ezen belül értelmezendő) „mindenhatóságáról” alakult ki: Searle egy esszéjében számon kérte Chomskytól a cselekvéses értelemben felfogott kommunikációs szempontot. Chomsky válaszában azt fejtette ki, hogy a nyelvnek nem elsődleges funkciója a kommunikáció, a nyelv az önmagában álló reprezentáció világa. A nyelv gondolatalkotó munkát végez, melynek eredménye vagy találkozik másokkal, vagy nem. A pusztába kiáltott szó is szó. Egyetérthetünk a vitát összefoglaló Pléh Csaba (1990: 12–3) kommentárjával: „e két állásponton nincs kiegyenlíteni való; két alapvető, két lehetséges felfogást fejeznek ki a nyelvnek a szó szoros értelmében vett »filozófiájáról«.”

A negyedik alapkategória a szövegközpontúság, amely a mai stilisztikában egyre inkább evidencia (vö. pl. Szathmári 1983, Szabó 1988, Szikszainé 1999: 296–328). Maga a stílus a szövegben egyébként nem is mint meghatározottan elkülönülő, önálló rész jelenik meg, hanem a szöveg minden pontján tapasztalható nyelvi jelenségként (Tolcsvai Nagy 1996: 107). Ezt a szerves egységet emeli ki Szathmári István (2001: 48–49) is: „Ha a nyelvet közlés céljából felhasználjuk, mindig beszédet kapunk. A beszéd pedig a kifejezés »hogyan«-jára, a kifejezés módjára téve a hangsúlyt egyúttal **stílus** is. Így értelmezve minden közlésnek az eredménye általánosabban: beszéd, bizonyos meghatározott szempontból (a megfogalmazás módja, az elérni kívánt hatás stb. szempontjából) pedig: stílus ... Mindehhez azonban hozzá kell tennünk, hogy a beszéd – és vele a stílus – mindig szövegben jelentkezik, hisz szövegben kívül elképzelhetetlen a közlés.”

Mindezek alapján a stílus mint a szövegértelmezés alapvető fontosságú része határozható meg. A szövegértelmezés és szövegjelentés fogalmát Beaugrande és Dressler (1981/2000: 120) nyomán így határolhatjuk el: a jelentés egy megnyilatkozás képessége arra, hogy ismereteket ábrázoljon és közvetítsen (azaz jelentésnek a virtuális jelentést nevezzük), az értelem pedig az az ismeret, amelyet egy adott szöveg aktuálisan közvetít. Az értelem ebben a megkülönböztetésben a szövegnek (a megnyilatkozásnak) azt a tulajdonságát jelöli, hogy nem csupán a hagyományos értelemben vett denotálással tud értelemtartalmakat közvetíteni (Tolcsvai Nagy 1996: 51).

2. Koherencia és kötetszöveg

Dolgozatomban – a terjedelmi korlátok miatt csupán egy, ám véleményem szerint Krúdy szóban forgó korszakának, illetve művének stílusát jól reprezentáló részszoveget, a *Tájékoztatót* és ennek egy szövegrészét a középpontba helyezve – a rövid bemutatás szándékával az 1925-ös *Szindbád ifjúsága* című kötetben (más Szindbád-kötetekhez, illetve egyéb Krúdy-művekhez hasonlóan) feltűnően nagy számban előforduló adjekciós alakzatok, ezen belül is a halmazok szövegbeli szerepét vizsgálom (az 1911-es kiadás adjekciós alakzataira vonatkozóan l. Pethő 2000 és Pethő 2001). Szükségesnek tartom azonban itt is hangsúlyozni, hogy az alakzatok – mint minden stíluselem, azaz olyan nyelvi elem, amely valamilyen okból valamilyen stílusértéket hordoz a beszélő vagy hallgató számára egy szövegben – érvényessége, értelmi hatóköre mindig szövegszintű (vö. pl. Kemény 1991: 22, Tolcsvai Nagy 1996: 108). A tárgyalt alakzatok tehát valódi funkciót a szövegben mint egészben kapnak. Mivel ebből következően is a szóban forgó adjekciós alakzatokat szövegtani (és ezt kiegészítően szemantikai és szintaktikai) szempontok bevonásával próbálom meg vizsgálni, középpontba kerül elemzésemben a koherencia kategóriája. Előzetesen így két alapvető kérdés megválaszolása szükséges:

- a) Mit értek a szöveg koherenciáján?
- b) Az adott esetben mi tekinthető szövegnek: a *Szindbád ifjúsága* című kötet vagy pedig a *Tájékoztató* című írás?

2.1. A koherencia fogalmának értelmezéséhez

A szövegösszetartó elemek Morris szemiotikai rendszeréből eredeztethető hármass felosztása (konnexitás, kohézió, koherencia) – mint az közismert (vö. pl. Kocsány 1989: 31, Tolcsvai Nagy 2001: 116) – számos nehézséget vet fel, ezek közül a legfőbb a szintaktikai, a szemantikai és a pragmatikai szint egyértelmű elhatárolása. Ezért, illetve egyfelől a „hagyományos” szövegtant (l. pl. Bellert 1970 – ismerteti Kocsány 1996: 155, van Dijk 1972 – összefoglalja Tolcsvai Nagy 2001: 21–22) követve, másfelől az újabb szövegtani szakirodalom idevonatkozó eredményeit (összegzően l. például Vater 1994²: 41–45 és passim, Tolcsvai Nagy 2001 passim) figyelembe véve a következőkben a szövegösszetartó elemeket átfogó értelemmel a koherencia fogalmát használom, mivel a koherencia általában jelöli a szöveg értelmi összetevőinek összefüggésrendszerét (l. pl. Tolcsvai Nagy 2001: 34, vö. Fehér 2000: 65–66; az „értelmi összetevők”, a pragmatikai-szemantikai szint alapvető voltának tételezésére l. például Tolcsvai Nagy 1999: 83, vö. von Stechow 1991). A hármasság egy olyan átmeneti korszak szülötte volt, amelyben a grammatikai kiindulás még erőteljesen hatott. Így a konnexitás, kohézió és koherencia megkülönböztetése, mondhatni, „módszertani szükségyszerűség” volt, ám e megkülönböztetés „közben már előremutat a kommunikációs és procedurális feldolgozások felé. Ez az irányulás végül napjainkra egy tényezőt emelt ki és helyezett a magyarázat középpontjába, a koherenciát” (Tolcsvai Nagy 2001: 30).

A stílust a szövegértelmezés részének tekintve, illetve figyelembe véve, hogy „a stílus mélyen beépül a mindenkori közlésbe, annak összetett nyelvi, szituációs és szociális szerkezetébe”, és azt, hogy ennek megfelelően a nyelvi interakcióban a nyelvi formák

- a) „jelentése valamilyen alapvetően szimbolikus alapú konceptuális tartalom struktúrájával”,
- b) „formája (pedig) valamilyen alapvetően ikonikus vagy nem (esetleg részlegesen) ikonikus alapú szociális eredetű tartalom struktúrájával” (Tolcsvai Nagy 2001: 322),

különösképp hasznosnak vélem egy, a szövegre hangsúlyozottan figyelő stilisztikai (szövegstilisztikai) vizsgálatban a koherencia illetően kiemelését. Következésképpen ez egyébként egy olyan, ma már általánosnak tekintendő, szövegfelfogásnak, amely a szöveget nemcsak produktumnak, hanem produkciónak, nemcsak szerkezetnek, hanem műveletnek is tekinti (l. pl. Beaugrande–Dressler 1981/2000, Antos–Krings 1989, Tolcsvai Nagy 2001, vö. Kocsány 1996: 161).

Az (adjekciós) alakzatoknak a szövegértelmezést befolyásoló, meghatározó szerepét feltáró kutatások szempontjából azért is gyümölcsöző lehet a koherencia ilyen értelmű előtérbe helyezése, mert a koherencia végső soron a „szövegvilág összetevői, vagyis a szövegfelszín alatt meghúzódó *FOGALMAK* és *VISZONYOK* kölcsönösen elérhető és releváns voltára utal” (Beaugrande–Dressler 1981/2000: 25), ezáltal mind a szövegalkotó, mind a szöveginterpretáló szempontjából közelítve közvetlenül a szövegértelmezést teszi megfoghatóvá.

2.2. A Szindbád iffúsága mint szöveg

2.2.1. A Szindbád iffúsága különböző kiadásai

A *Szindbád iffúsága* (1911) a Krúdy-irodalom egyöntetű véleménye szerint meghatározó, sőt korszaknyitó jelentőségű mű, ebben bontakozik ki a jellegzetes Krúdy-stílus (l. például Kemény 1974: 4, Czére 1987: 60). Több szempontból mégsem homogén a kötet, ezt legszembetűnőbben az a tény jelzi, hogy a második *Szindbád iffúsága* című kötetet (1925) már módosított tartalommal jelentette meg az író: az első kiadás 18 elbeszéléséből 7 elmaradt (*Szindbád második útja*, *Őszi nap*, *Egy régi délibáb*, *Szegény lányok élete*, *Szegény lány szerelme*, *Szegény lányok kenyere*, *Özvegy asszony álma*), viszont 4 új írással bővült a könyv (*Tájékoztató*, *Ifjú évek*, *Szökés az életből*, *Szökés a halálból*). Ennek alapján úgy tűnik, hogy az egy kötetbe szerkesztés fő motivációja az első esetben az volt, hogy az említett 18 elbeszélés nagyjából egy időben keletkezett, illetve jelent meg különböző napilapokban, folyóiratokban (1910 decembere és 1911 októbere között). A második kiadás a tudatos szerkesztés következtében már jóval koherensebb mind tematikai, mind nyelvi-stilisztikai szempontból.

A köztes helyzetű *Szindbád iffúsága és szomorúsága* (1917) már ugyanazokat a novellákat és ugyanabban a sorrendben tartalmazza, mint az 1925-ös *Szindbád iffúsága*, e szempontból csupán egy különbség van a két kötet között: az 1925-ös kiadás 15 írásán kívül a *Szindbád iffúsága és szomorúsága* még tartalmaz egy *De Ronch kapitány* című részt. Azt, hogy Krúdy 1917-re korábbi *Szindbád*-írásaiból válogatva és a kiválasztottakat elrendezve már kialakított egy szövegkonceptiót, nemcsak innen láthatjuk, hanem Farkas László közléséből (l. Tóbiás 1964: 422) is tudhatjuk: a *De Ronch kapitány* csak a Táltos Kiadó kívánságára került a kötetbe, mert a *Szindbád utazásai* kiadói jogaival rendelkező Singer és Wolfner cég nem engedte meg az utóbbi kötet írásainak közlését. Eszerint Krúdy az újonnan összeállított és így szövegszerűbbé tett *Szindbád iffúságából* (vö. 1911-es kiadás) és az 1912-ben megjelent *Szindbád utazásaiból* (legalábbis e kötet bizonyos írásaiból) akarta megformálni az új kötetet (szöveget): a *Szindbád iffúsága és szomorúsága* címűt. Ez később sem sikerült, viszont a fent említett 15 írást összefűzve 1925-ben az Athenaeumnál megjelent a *Szindbád iffúsága*, amely így – már a *De Ronch kapitány* nélkül – koherens (vagy majdnem koherens) művé lett. Ennek az egységnek a további jele az is, hogy amikor Krúdy 1927-ben összeállította az ötvenedik születésnapja tiszteletére műveiből kiadott válogatás listáját, és erre a listára felvette az 1925-ös *Szindbád iffúsága* újabb kiadását is, akkor a műfajt „regény”-nek adta meg (Tóbiás 1964: 252).

Az 1911-es és az 1925-ös kiadás között két olyan *Szindbád*-kötet jelent meg, amely aztán az 1925-ös (leginkább egységes) *Szindbád iffúsága* című könyvbe is bekerült írásokat tartalmazott. Ez a két kötet: a *Szindbád. A feltámadás* (1916) és a fent említett *Szindbád iffúsága és szomorúsága* (1917) legfőképp azért érdemes figyelmünkre, mert ezek azt is jelzik, hogyan formálta egyre egységesebb, koherensebb szöveggé a *Szindbád iffúságát* Krúdy; olyannyira, hogy ennek kapcsán a jeles Krúdy-kutató Fábri Anna (1994: 327–328) egyenesen a következőképp vélekedik a *Szindbád iffúságáról* (ill. a *Szindbád utazásai*, a *Szindbád. A feltámadás* és a *Szindbád megtérése* című kötetekről): „Könnyen olyan érzésünk támadhat, mintha csak egy kissé rendhagyó, töredékes nagyregényt olvasnánk.” Ugyanitt Fábri arra a tényre is felhívja a figyelmet, hogy a *Szindbád*-novellákat – a legkésőbbiek kivételével – maga Krúdy rendezte nagyobb egységekbe, illetve kötetekbe.

A tárgyalt kötet esetében a szövegkonstrukciós viszonyok megállapítását, illetve a pontos kategóriák alkalmazását még bonyolultabbá teszi az, hogy tulajdonképpen két ellentétes irányú folyamatot is figyelembe kell vennünk. Ezeket röviden így ábrázolhatjuk:

- a) Autonóm szövegek → egy autonóm szöveg;
 b) Autonóm részszövegek ← egy autonóm szöveg.

Az a) folyamat értelmezéséhez: A *Szindbád ifjúsága* (autonóm szöveggént) több, korábban különböző helyen megjelent novellából, írásból (tehát autonóm szövegekből) jött létre az alkotói (szövegalkotói) szándék szerint, l. fent. A szövegalkotói szándékot mint háttérret és a (szöveg)befogadói horizontot itt is elvászthatjuk, mert ugyan elképzelhető, hogy a különböző időkben és helyeken megjelent Krúdy-írások az alkotói szándék szerint egy majdani egységbe foglalás tervével születtek, azonban a befogadó számára ez gyakorlatilag nem vált perceptibilissé. Az autonóm szöveg csak akkor jött létre, amikor megjelent az 1925-ös kiadás.

A b) folyamat értelmezéséhez: Amikor a befogadó a *Szindbád ifjúságával* találkozik, akkor azt különböző szövegutasításként funkcionáló jegyek (pl. a cím, a bevezetés) alapján autonóm teljes szöveggént értelmezi, és ennek részeiként a benne foglalt 15 írást. (Erre nézve l. például Szabó 1970: 115, itt az egyébként kiváló Krúdy-filológus, nyilván nem alaptalanul, de filológiai szempontból mégis tévesen „a *Szindbád ifjúsága* elé írt”-nak mondja a *Tájékoztatót*, holott az eredetileg önállóan, a Magyarország című lapban jelent meg, négy évvel a *Szindbád ifjúsága* első kiadása után. A lapbeli megjelenést tekintve a *Tájékoztatót* tehát autonóm szöveg, a kötettségben értelmezhető csak a *Szindbád ifjúsága* kötet szerkesztésének, e kötet „elé írt”-nak.)

2.2.2. A szövegtípus (műfaj) kérdéseihöz

A fent felvetetteket részben összegezve, ill. az így kapott megállapításokat néhány kurrens szövegfogalommal szembeállítva a következőket jelenthetjük ki:

Még Halliday és Hasan (1976: 1) sokat idézett, bár Vater (1994²: 17) által túl szigorúnak minősített, meghatározásából – „a *szöveg* szó a nyelvészetben tetszőleges hosszúságú írott vagy elhangzó megnyilatkozásra utal, mely egységet képező egésznek tekinthető” – kiindulva is bizonyára joggal tekinthetjük szövegnek a *Szindbád ifjúsága* kötetet, annak is különösen a második (1925-ös) kiadását. Megfelel a tárgyalandó kötet Petőfi S. János (1994: 62) szövegmeghatározásának is: „A szemiotikai textológia keretében használt szöveg terminus egy olyan multimedialis, de dominánsan verbális kommunikátumra utal, amely egy tényleges vagy feltételezett kommunikációs-situációban egy tényleges vagy feltételezett funkció betöltésére alkalmasnak tekinthető, s mint ilyen összefüggőnek és valamiképp lezárt egésznek tartható.” Az 1911-es első, még viszonylag „heterogén”, mert nem Szindbád-novellákat is tartalmazó kiadást, elsődlegesen a befogadói szándékutalozás függvényeként felfogott szerzői szándék (Tátrai 1997: 178), tágabban: a hermeneutikai és a pragmatikai szempont alapján minősíthetjük szövegnek. Ezt alátámasztja az egybefogó funkciójú kötet cím is, *Szindbád ifjúsága* című novella ugyanis nincs a kötetben. Úgy vélem, hogy még egy szűkebb szövegfelfogás szerint is mindenképp szövegnek tekinthető, a textualitás kritériumaival rendelkező a második, az 1925-ös kiadás, a szövegtéma (vö. Brinker 1985: 50–59, Vater 1994²: 93–95) még pontosabban megjelölhető.

Koltai Ágnes (1984: 429) ugyan a Világirodalmi lexikon *novella* szócikkében novella-ciklusnak sorolja be a Szindbádot (nem világos, hogy melyik Szindbád-gyűjteményre gondolva), de arra is utal, hogy ez a novellaciklus igen közel áll a regényhez: „A novella kiterjesztése a novellaciklus, amely ugyanannak az alaknak különböző élményeiről vagy kalandjairól szól, nemegyszer alig választható el a novellisztikusan előrehaladó kalandregényektől (Chesterton: Pater Brown, Krúdy Gy.: Szindbád...)” Ehhez hozzátehetjük, hogy a főhős

azonosságán kívül még számos tényezőt, köztük nem utolsósorban a stílus azonosságát is számításba kell vennünk akkor, amikor annak az okait kívánjuk megnevezni, hogy miért „alig választható el” a novellaciklus és az említett regénytípus.

Nem véletlen, hogy maga Krúdy sem tartotta megfelelőnek az „elbeszélés”-t a műfaj megjelölésére, és az 1911-es kiadás címe alá a próza került műfajként (az elbeszélés szerkezeti módosulását, a műfajok határainak eltolódását a századforduló prózájában számunkra is hasznos tanulságokkal vizsgálta Révész Béla munkáiban Fehér [1989: 167–70]).

Már a kortárs kritikák is kiemelték, hogy a *Szindbád iffúsága* „egyetlen szólam”, ma talán így mondhatnánk: koherens szöveg. „A Szindbád-novellák, ez a néhány egymásból folyó, egymásba visszaömlő írás, kötetbe fogva össze: úgy hatnak, mint ... egyetlen szólam.” (Várady 1912: 289, a kiemelés tőlem – P. J.)

Palágyi Lajos pedig ezt írja bírálatában: „Akik a könyveket »műfajok«-ba szeretik skatulyázni, sokáig töprenghetnek azon, hogy hova sorozzák a »Szindbád iffúságá«-t? Minek nevezzék? regénynek, novellagyűjteménynek...?” (Kozocsa 1975²: 823).

Fontos utalás az is, hogy maga Krúdy „regény”-ként (Tóbiás 1964: 252) határozta meg a *Szindbád iffúsága* e kiadásának a műfaját. (A kötet szöveg fogalmát szempontunkból különösen figyelemreméltó értelemben használja, illetve tárgyalja Tolcsvai Nagy 1994.)

A fent érintett poétikai kérdésekben ugyan nem érzem magam illetékesnek messze vezető döntésekre, mindenesetre annyi – és talán nem lényegtelen – tanulságot levonhatónak gondolok stilisztikai-szövegtani megközelítésünk számára, hogy az író szándéka minden jel szerint egy egységes (úgy is mondhatnánk: koherens) szöveg megalkotása volt. Erre mutat a válogatás, a megjelenés idejéért eltekintő sorrend kialakítása, a bevezetés (*Tájékoztató*) beillesztése, a kötet címadása és az, hogy műfajként a regényt adta meg Krúdy.

2.2.3. A *Tájékoztató* helye és szerepe az 1925-ös kötetben

A *Szindbád. A feltámadás* (1916) című kötet a következő, az 1925-ös kiadásban is szereplő írásokat tartalmazza: *Szökés a nőktől (Tájékoztató)*, *Szökés az életből*, *Szökés a halálból*.

A kötet első darabja, a *Szökés a nőktől (Tájékoztató)* először a Magyarország című lap 1915. évi augusztus 28-ai számában jelent meg, az írás fölött főcímként a *Szindbád feltámadása* áll, alcímként pedig még csupán ennyi: *Szökés a nőktől*. Ez is jelzi, hogy a zárójeles alcím: a *Tájékoztató* legalább olyan fontos az 1916-os kiadásban, mint a *Szökés a nőktől* cím, ugyanis az alcím utal arra, hogy ez az írás egyfajta bevezetés. Márpedig eo ipso minden bevezetés egy nagyobb szövegegység konstrukciós egysége, így a *Tájékoztató* mint (al)cím a szövegalkotó szándékait tekintve a lehető legvilágosabban utal a kötet szövegiségére. Ez a szándék – véleményem szerint – olyannyira explikált, hogy szövegutasításként értelmeződik, és az interpretáció ezután a kötetre mint szövegre irányul. Még inkább igaz ez a *Szindbád iffúsága* 1925-ös kiadására, hiszen itt már csak a *Tájékoztató* cím áll.

A *Szökés a nőktől* cím egyébként már az 1917-es *Szindbád iffúsága és szomorúsága* című kötetben sem jelenik meg, hanem a korábbi alcím, a *Tájékoztató* lép elő címmé. Ez a bevezetésfunkciót itt is egyértelművé teszi. (Azt, hogy a *Tájékoztató* a szövegértelmező részéről határozottan egy nagyobb egység bevezetésének a feladatát látja el, jelzi az is, hogy Kozocsa Sándor ismert Szindbád-gyűjteményének az élére helyezte ezt az írást, átveszi ezt például a Fábri Anna szerkesztette, A magyar prózai klasszikusai című sorozatban 1994-ben megjelent Szindbád-válogatás.)

A *Szindbád. A feltámadás* című kötet szóban forgó három írásának a szöveg szerkezetében betöltött funkcióját vizsgálva az is figyelemre méltó, hogy az anafórikus ismétlést tartal-

mazó és azonos grammatikai szerkezetű címek (Szökés a nőktől, Szökés az életből, Szökés a halálból) keretet képeznek, és ezáltal a lezártág érzetét keltik. A lezártág mint a szövegség (*Textualitát*) kritériuma az újabb szakirodalomban már gyakran nem szerepel (vö. Beaugrande–Dressler 1981/2000, Vater 1994²), de a kissé korábbi szöveg meghatározásokban és néhány újabban is fontos szerepet kap, és ez azt jelzi, hogy a befogadó inkább hajlamos szöveggént felismerni a lezárt szöveget. Vö. pl. Deme (1979: 49): „A szöveg nyelvi formába öntött objektivációja az egyéni pszichikai tartalom egy részletének, olyan terjedelemben és megformáltságban, amely elegendő ahhoz, hogy ... a teljesség és lezártág (a kiemelés tőlem: P. J.) érzetét is felkeltse.” Szabó Zoltán (1992: 202) szerint „a szöveg egységes egészet (globális struktúrát) alkotó, szerves összetettségű, lezárt ... nyelvi vagy nem nyelvi jel... ” (a kiemelés tőlem: P. J.).

Ehhez hozzátehetjük, hogy az említett négy, az 1911-es *Szindbád ifjúságában* még nem, de az 1925-ös kötetben már szereplő Krúdy-írás különösen hangsúlyos helyzetben van: a *Tájékoztató* a kötet első, az *Ifjú évek* a második, a *Szökés az életből* és a *Szökés a halálból* pedig az utolsó két részszovege. (Részszovegen olyan szövegrészletet értek, amely az adott esetben genetikusan rész, mert a szövegből kiemelt egység, funkcionálisan azonban mégis lehet szöveg, hiszen a kimetszés ellenére is érzékelhető a szöveg íve [„bevezetés–tárgyalás–befejezés”], azaz az autonóm teljes szöveghez viszonyítva ún. autonóm részszoveg [vö. Deme 1990: 30, Petőfi S. 1990: 7, Szikszainé 1999: 46]).

Mivel részszoveggént, pontosabban bevezetésként a *Tájékoztató* funkciója a leginkább a meghatározó, bővebben itt ezért is ezzel az írással foglalkozom. (Az írás megjelölést azért alkalmazom, mert a jelen esetben részint a fent kifejtettek, azaz az írás részszovegjellege okán, másrészt még autonóm szöveggént tekintve sem tartom a *Tájékoztató*sra vonatkozóan indokoltnak a például Gedényi [1978: 158, 420] által alkalmazott „elbeszélés” műfajmegjelölést.)

3. Halmozás és koherencia a *Tájékoztató*sban

Vegyük szemügyre először példaként a *Tájékoztató* első bekezdését!

„A hajós életéből következnek itt történetek, amelyeket fiatal nők és ifjak itt-ott tán hitetlenkedve olvasnak. Ó, majd megismernek ők is mindenedet; csodákat; amelyeknek létezéséről fogalmuk sincsen a fiatalkorban; a nők kimondhatatlan jóságát, midőn az ágy szélén üldögélve hosszú hajukat fésülik, és oly szent szerelemmel, megadással szólnak a férfiúhoz, hogy élete végéig biztonságban érezheti magát; és nők gazságát, midőn csak ökölbe lehet szorítani a kezét, megfenni a kést, a kardokat, felporozni a pisztolyt, vérrel áldozni, vérbeborult szemmel felébredni és jajgatva, kezét, párnát harapdálva elaludni...” (Az idézet forrása a *Szindbád ifjúsága* 1925-ös kiadása, Athenaeum, Budapest – a továbbiakban: SZI² –, 5).

A jellegzetes Krúdy-stílust látjuk magunk előtt, ezen belül is az idézett szövegrészben a legszembeütőbb az adjekciós szerkezeteken alapuló, pontosabban megnevezve: a leginkább a halmozásokból épülő ritmikusság. Részletesebben ez a ritmus a következő főként szintaktikai sajátosságokkal jellemezhető (vö. Herczeg 1975: 87–114, Kemény 2001: 321):

- a) A tagmondatok közötti alá-, illetve mellérendelés;
- b) A tagmondatok szerkezete (és ezzel összefüggésben terjedelme) közötti hasonlóság;
- c) Mondatrészek halmozása.

Az első mondat fő szempontunkból, azaz az adjekciós alakzatok szempontjából kevésbé figyelemreméltó, viszont a fent tárgyalt szövegtani megközelítés eredményéhez fontos adalék az, hogy az *itt* mutató névmási határozószó referense (az alany többes száma miatt is) csak a kötet egésze lehet. Az elbeszélői attitűdöt, amely itt valamiféle didaktikus jelleget jelent, főképp az határozza meg, hogy a lehetséges befogadók közül a szövegalkotó a „fiatal nők”-et és az „ifjak”-at nevezi meg. Ez a didaktikus szándék, ez a kommunikációs helyzet mint keret szintén a szövegkoherencia lényeges eleme.

A második, „szecessziós”, Szabó Zoltán terminusával élve „indázó szerkezetű” (l. pl. Szabó 1976: 82–86) mondat viszont prototipikus, jellegzetesen „krúdys”. Az életmű mondatstilisztikai vizsgálataiban ma már pontos statisztikákkal leírt tény az, hogy „Krúdy prózájának jellegzetes elemei, a többszörösen összetett, hatalmas szövevényeket alkotó mondat-halmazok” (Pomogáts 1971: 280). Prohászka János (1949: 15) szerint „talán egyetlen magyar írónál sem találunk olyan mondatkigyókat, mondatóriásokat, mint nála” (vö. még pl. Kiss 1971, Zsilka 1971, Herczeg 1975: 87–114, Raisz Rózsa 1985: 28, 100, Kemény 2001).

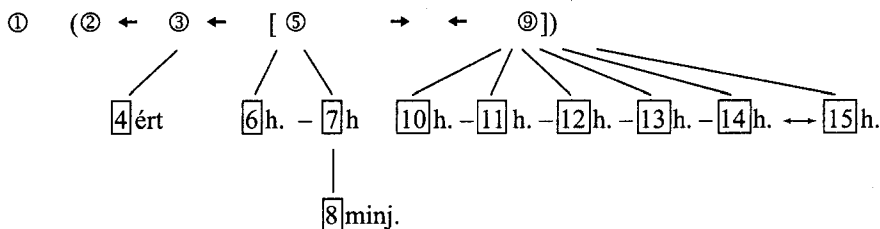
Az első mondat *történetek* és a második *mindenek* eleme az adott kontextusban közel vagy – az interpretációtól függően – teljesen koreferens. Ebben az értelemben a második mondat halmazásai egyrészt közvetlenül („*történetek*”) a kötetben megjelenő lehetséges világot összegzik, másrészt és közvetetten („*mindenek*”) a fikción túlra, a fikció alapját képező élményrétegre is mutatnak.

Nézzük részletesebben a második mondatot! Ennek a szerkezete a következőképp írható le:

(1) Ó, (2) majd megismernek ők is mindenedet; (3) csodákat; (4) amelyeknek létezéséről fogalmuk sincsen a fiatalkorban; (5) a nők kimondhatatlan jóságát, (6) midőn az ágy szélén üldögélve hosszú hajukat fésülik, (7) és oly szent szerelemmel, megadással szólnak a férfiúhoz, (8) hogy élete végéig biztonságban érezheti magát; (9) és nők gazságát, (10) midőn csak ökölbe lehet szorítani a kezét, (11) megfenni a kést, a kardokat, (12) felporozni a pisztolyt, (13) vérrel áldozni, (14) vérbe borult szemmel felébredni, (15) és jajgatva, kezét, párnát harapdálva elaludni...”

A könnyebb értelmezés kedvéért a kulcsfogalmakat is kiemeltem, és a megfelelő főmondatok szimbóluma (száma) fölé írtam:

mindenedet, (azaz) csodákat, (azaz) a nők jóságát (és ennek ellentétét) a nők gazságát

Az Ó egyetlen szóból álló (ún. szerkesztetlen) tagolatlan mondat. A következő tagmondat(ok)hoz való viszonya röviden így jellemezhető: az ó mint mondat szó ugyan mondatnak, illetve tagmondatnak tekintendő, tehát az összetett mondatnak része, de e tagolatlan mondat és a többi tagmondat viszonya semmilyen ismert típusba nem sorolható be, valójában itt nem is szintaktikai, hanem szemantikai-pragmatikai viszonyról van szó (vö. Keszler 2000: 464).

A 3. tagmondat önállósága pontosabban tagmondat volta kérdéses lehet, én mégis tagmondatnak elemezem, olyan hiányos mondatnak, amelynek állítmánya és alanya megegyezik a 2. tagmondatéval; az önállóságot támasztja alá az, hogy a (4) csak a (3) értelmezője, sőt véleményem szerint az (5) és a (9) mint ugyanannak az entitásnak (*nő*) megdöbbenően ellentétes attribútumait, ezt a „csodá”-t (*jóság* ↔ *gazság*) kifejező tagmondat is a (3) önállóságát támasztja alá.

A (2)-ben foglaltakat a (3) pontosítja: a *mindenek* az adott lehetséges világban azokat a *csodákat* jelentik, amelyek a nőkhez fűződnek, mert Szindbád számára a nők egyenlők a „*mindenek*”-kel (vö. pl. a *Szindbád iffjúsága* e részletével: „Szindbád... már tizenöt esztendő kora óta a nőknek és a nőkért élt. Csak a nők mulattatták, csak ők érdekelték. Amit tanult, olvasott vagy utazott, mind csak azért tette, hogy a nőknek hazudhasson, mesélgethessen... A nőket kereste mindenütt... Midőn céltalanul, ok nélkül utazott messzi tájak felé, ismeretlen szigetországok világában, titkon és igazán csak az idegen, eljövendő nőket leste a szemével, a szívével” – SZI²: 105).

A (2) és (3) között tehát a hagyományosan kifejtő magyarázó mellérendelésnek nevezett viszony van. Ilyen jellegű, stilisztikai-retorikai szempontból a halmazalakzatával megvalósuló, kifejtő magyarázó viszony van a (3) és az [(5)–(9)] között, hozzáértve stilisztikai-szemantikai szempontból ehhez azt is, hogy a partitio részét képezik az (5)-nek és (9)-nek alárendelt mellékmondatok is.

Az (5) és (9) között szembeállító (egyszerű) ellentétes viszony van, a két tagmondatot az egyszerű kapcsolatos mondatok tipikus kötőszava az *és* fűzi össze: (5) (megismerik) a *nők kimondhatatlan jóságát* és (9) (megismerik a) *nők gazságát* (vö. Rác–Szemere 1970: 271–272 [934., 938. mondat]; Balogh 2000: 536). Az (5) és a (6), illetve az (5) és a (7) viszonya leginkább komplexen fejez ki idő- és állapotározói alárendelést, az erősebb mozzanat alapján azonban külső állapotározói mellékmondatnak is minősíthetjük az egymással kapcsolatos viszonyban lévő (6)-ot és a (7)-et (vö. pl. Rác–Szemere 1970: 289 [698. mondat]).

A (8) a (7)-nek fokhatározói értékű minőségjelzői mellékmondata, sajátos jelentéstartalma szerint pedig következményes.

Többféleképpen elemezhető a (9) és az azt követő tagmondatok (?) viszonya: Keszler Borbála (2000: 463) szerint a halmazott „alany vagy a tárgy bármennyire szerkezetes is a mondat egyszerű”, ráadásul Keszler itt a Krúdy-mondatéhoz hasonló szerkezeteket hoz példának: „Micsoda éktelen nyomorúság ilyen csavargó eb módjára élni; bokor alatt vagy kocsiszínbén háltni; nem fogni meleg kanalat esztendőn át; nem látni fehér inget csak másón; nem ülni a családi asztalnál talán esztendőig (Gárdonyi G.)”. Ugyanakkor már az is figyelemre méltó, hogy Keszler Borbála ezt a kérdést Az egyszerű és összetett mondat határsávja fejezetben tárgyalja.

Ehhez hozzá kell tennünk azt is, hogy Keszler Borbála (2000: 465) szerint is az igeneves szerkezet különleges jellegű, mert „nemcsak tartalmában, hanem felépítésében is tagmondat jellegű”. A megkülönböztetés valójában tehát az állítmány primátusát valló felfogással magyarázható, ugyanis Keszler (2000: 461) szerint az azonos alanyhoz tartozó állítmányok esetében, ha az „egyik állítmánynak van az alanyon kívül más bővítménye is, a másiknak nincs, vagy mindkettőnek más-más bővítménye van, akkor mellérendelő összetett mondatról van szó”. Röviden összefoglalva Keszler felfogását:

(1) Egy alany – több szerkezetes állítmány: predikatív szerkezetek;

(2) Több igenévi szerkezetes alany – egy állítmány: predikatív szerkezet.

Az a felfogás tehát, amely szerint a szerkezetes állítmány esetében tagmondatokról van szó és nem halmozott mondatrészekről, viszont a szerkezetes igenévi alanyok esetében nem tagmondatokról, hanem csupán halmozott mondatrészekről van szó, az állítmány primátusának elvével indokolható. Mivel azonban kiindulópontunk az, hogy az alany és az állítmány viszonya hozzárendelő, mindkét fent jellemzett esetet – (1) és (2) – itt úgy tekintjük, hogy tagmondatok és nem mondatrészek halmozása történik (vö. pl. Huszár 1979, Benkő 1968).

A vizsgált részlet bekezdés, azaz a szöveg mezoszintjéhez tartozik (vö. Tolcsvai Nagy 2001: 291–298, vö. Szikszainé 1999: 242). Ezen a szinten három olyan koherenciatényező különíthető el, amely külön-külön is jól jellemez egy szövegrészletet:

- a) Az aktuális tagolás szerinti tematikus progresszió;
- b) A mondatok közötti mellérendelés formái;
- c) A fogalmi séma (tudáskeret, forgatókönyv, illetve egyéb jelentéstani mezoszintú kapcsolatot pl. fogalmi metafora; részletesen l. Tolcsvai Nagy 2001: 243–282).

Ez a három tényező azonban általában együtt jelentkezik, tipikus együttállásokban, amelyekben vagy az a)–b), vagy a c) a domináns.

A vizsgált részlet is az általános együttállást mutatja; a domináns koherenciatényező a tudáskeret, ennek nyelvi reprezentációjában fontos szerepet kap a (mellérendelő szerkezetekben megvalósuló) halmozás. A szóban forgó fogalmi sémának – a „nő: mint az abszolút jó és ennek ellentétéként az abszolút rossz hordozója”, és így a férfi boldogságának vagy (ezzel ellentétben) nyomorúságának okozója” –, illetve az ezzel kapcsolatos forgatókönyveknek (*script*) számos szépirodalmi megfogalmazása jól ismert, gondoljunk csak példaként Catullus „Odi et amo”-járá, a romantika végletesen ellentétes női jellemeket szembeállító regényeire vagy Ady Léda-verseire. Párhuzamként – egy ugyanezt a fogalmi sémát (szintén részlegesen) kifejtő kortárs műből – Ady *Ruth és Delila* című (1908-ban írt) verséből idézek:

Száz alakban, százféleképpen látlak,
Látlak Ruthnak és Delilának,
Látlak mindenkinek.

Látlak szelídnek, látlak szépnek,
Csúnyaságnak, gyönyörűségnek,
Látlak mindenkinek.

(...)

Látlak angyalnak és ördögnek,
Dicső Valónak, tunya dögnek,
Látlak mindenkinek.

Látlak életnek és halálnak,
Tornak, gyásznak, áldásnak, bálnak,
Látlak mindenkinek.

Száz alakban, százféléképpen látlak,
Látlak Ruthnak és Delilának,
Látlak mindenkinek.

Részletesebb összefüggések tárgyalására itt nincs módom kitérni, röviden csak annyit jegyzek meg még, hogy az elemzett Krúdy-mondat szintaktikai szerkezetének fenti értelmezését számomra is nyilvánvalóan erőteljesen irányították a szemantikai-pragmatikai megfontolások. Ebből következően is elfogadhatónak gondolok más elemzéseket, így azt is, amely a (11)–(15)-öt szerkezetes alanynak tekintve egy tagmondatnak elemzi azt, amit én fent a (10)–(15) tagmondatnak vettem. Meggyőzően érvelhető amellett is, hogy a *csodákat, a nők kimondhatatlan jóságát és a nők gazságát a mindeneket* alaptagot bővítő értelmezők, nem pedig önálló tagmondatok.

Ennek kapcsán utalnom kell itt a vizsgált bekezdés sajátos jellegére is: pusztán két szövegmondatból áll, viszont ezek közül a második jóval hosszabb, mint az átlag, a tagmondatok kapcsolata így szemantikai szempontból kevésbé különbözik a több önálló mondategészből álló, „hétköznapi” bekezdésekben gyakran megvalósuló szemantikai viszonyoktól (vö. pl. a Szikszainé [1999: 253–255] és a Tolcsvai Nagy [2001: 246, 250 stb.] által elemzett példák). Ezek a jellemzők is igazolják azt, hogy a mezoszint a legnehezebben körülhatárolható egységfajta. Ez azonban már nem érinti annak lényegét, amit a mondat szemantikai struktúrájáról mondtunk, sem azt a tényt, hogy stilisztikai szempontból nézve a halmozás alakzata valósul itt meg. Tanulságos e tekintetben, hogy Békési Imre is a konstrukciótípusok leírásakor hol a két kapcsolással már viszonyított mondategészeket, hol az ilyen tagmondatokat tekinti alapegységeknek, rendszerében ugyanis „másodlagossá süllyed egy egyébként kellemtelen kérdés: hogy a kapcsolások tagmondatokat, mondatokat vagy mondat fölötti szöveg-egységeket fognak-e össze tipikus szerkezetekké, konstrukciótípusokká” (Békési 1986: 21–22, ill. passim).

A halmozás az elsőt követő bekezdésekben is jellemző stíluselem: a néhány egy mondatból álló bekezdéstől eltekintve mindegyik mezoszintű egységben előfordul, tehát példaként majdnem az egész írást idézhetnénk. Így aztán mint jellemző stíluselem maga a halmozás is részt vesz a szövegalkotó koherencia kialakításában (vö. pl. Péter 1992: 174). A tüzetesebb elemzésről itt lemondva, főként a halmozások mennyiségének illusztrálására csupán egy a halmozásokat halmozó részletet idézek az utolsó előtti bekezdésből:

Szenvedélyesen, rajongva, halántékban lüktető vérrel vette számon a nőket a városban – a her-
vatag szépeket, mielőtt elhervadnának; a nyílóban levő tearózsákat, akik gondtalan elbizakodott-
sággal, rózsaszínű füllel, jószagú nyakkal, párnás tenyérrrel és keletiesen elkényeztetett tekintettel
néztek el Szindbádunk feje fölött; a zárt bimbókat és mezei vadvirágokat, akik friss szájukból
másoknak adták a forrásvíz gyanánt bugyborékoló kacajt, és a művésznőt, aki már sokat szeretett.
Az életörömtől jajgatva, torkában dobogó szívvel járt-kelt a világban, mikor a nők tavasszal és
nyáron új ruháikat felvették. A pesti hölgy fehér blúza és az utazónő zöld szoknyája, olcsó cipőcs-
kéje a hivatalnoknőnek és a fodrász nő fekete köténye, nagy tollai a negyvenéves dámának és az
ápolónő fehér ruhája, a budai elszegényedett grófnő fekete nyakkendője és a színésznő trikónad-
rágja, a páholyban a gyöngyház látcsövet tartó asszonykéz és a társaskocsi magas hágcsojára fel-
kapaszkodó női láb, zsidó nők turbékoló kacagása és az áhítatosan meghajló fehér nyak a szent
budai templomokban: ó, sokat foglalkoztatták Szindbádot, amíg élt ... (SZI² 12).

E részletben a halmazás különféle típusai fordulnak elő: alárendelő és mellérendelő halmazás; két és több elemből álló; szóhalmazás, szintagmák halmazása stb. (l. Lausberg 1960: 336–344, O. Nagy 1975). Az első mondatban a halmazást alkotó nyelvi egységek kapcsolatrendszerének (jelentéshálózatának) meghatározó jegye az, hogy itt a nő–virág metafora kibontásáról van szó. A harmadik mondatban hasonló kapcsolatteremtő szerepet tölt be Krúdy egyik legkedveltebb stíluseszköze, a színekdoché mint forma (vö. Kemény 1993: 64–70).

5. Összegzés

Mivel a hazai szakirodalom egyrészt az adjekciós alakzatoknak, ezen belül különösképpen a halmazásnak tüzetesebb, elméleti igényű stilisztikai vizsgálata, másrészt a Krúdy-életműnek az adjekciós alakzatok formáira és szerepére irányuló (statisztikákra is épülő) elemzése tekintetében meglehetősen kevés előzménnyel szolgál, a fentiekben tárgyaltak és egyéb vizsgálataim alapján (l. pl. Pethő 2000, Pethő 2001a, Pethő 2001b) itt csak néhány következtetés levonására vállalkozom:

a) Az adjekciós alakzatok Krúdy vizsgált írásában (és a kötetben) különösen gyakori, így a szövegértelmet jelentősen befolyásoló stílélmák.

b) A kötet különböző koherenciatényezőit és ezek között hangsúlyosan az adjekciós alakzatok egyik Krúdy stílusára igen jellemző formáját, a halmazást mint a mű stílusötvözetének és ezáltal a szövegértelemnek fontos összetevőjét figyelembe véve úgy tűnik, joggal érvelhetünk amellest, hogy a *Szindbád iffúsága* (1925) kötetet kell szövegnek tekintenünk.

c) A halmazás alakzata az elmélet szintjén is számos, ha nem is megnyugtató választ, de mindenesetre (lehetőleg interdiszciplináris jellegű, gondolok itt a retorikára, a stilisztikára, a szövegtanra, a kognitív tudományra, az irodalomelméletre stb.) diszkussziót igénylő kérdést vet fel.

Irodalom

- Antos, Gerd–Krings, Hans P. (Hrsg.) 1988. *Textproduktion. Ein interdisziplinärer Forschungsüberblick*. Niemeyer. Tübingen.
- Balogh Judit 2000. A mellérendelő összetett mondatok. In: Keszler Borbála (szerk.): *Magyar grammatika*. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest. 531–541.
- Beaugrande, Robert–Dressler, Wolfgang 1981/2000. *Bevezetés a szövegnyelvészetbe*. Corvina. Budapest.
- Békési Imre 1986. *A gondolkodás grammatikája. Szöveg- és mondat szerkezeti elemzések*. Tankönyvkiadó. Budapest.
- Benkő László 1968. Halmazott mondatrészes mondatok. *Nyr.* 446–452.
- Brinker, Klaus 1985. *Linguistische Textanalyse*. Erich Schmidt. Berlin.
- Czére Béla 1987. *Krúdy Gyula*. Gondolat Kiadó. Budapest.
- Deme László 1979. A szöveg alaptermészetéről. In: Szathmári István–Várkonyi Imre (szerk.): *A szöveg tan a kutatásban és az oktatásban*. MNyTK. 154. szám. 57–65.
- Deme László 1990: Szövegalkat, szövegalkotás, szövegalkatítás. *Egyetemi Fonetikai Füzetek*. 1: 47–54.
- Fábi Anna 1994. Utószó. In: Krúdy Gyula: *Szindbád-történetek*. Unikornis Kiadó. Budapest. 327–331.
- Fehér Erzsébet 1989. Révész Béla szimbolikus naturalizmusa. In: Fábíán Pál–Szathmári István (szerk.): *Tanulmányok a századforduló stílusterképeiről*. Tankönyvkiadó. Budapest, 134–170.

- Fehér Erzsébet 2000. *A szövegkutatás megalapozása a magyar nyelvészetben*. NytudÉrt. 147. sz. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Gadamer, Hans-Georg 1960/1984. *Igazság és módszer*. Gondolat. Budapest.
- Gáspári László 1996. Egy új retorika- és stíluselmélet vázlata. In: Szathmári István (szerk.): *Hol tart ma a stilisztika?* Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest. 34–80.
- Gedényi Mihály 1978. *Krúdy Gyula. Bibliográfia (1892–1976)*. Petőfi Irodalmi Múzeum. Budapest.
- Halliday, Michael A. K.–Hasan, R. 1976. *Cohesion in English*. Longman. London.
- Herczeg Gyula 1975. *A modern magyar próza stílusformái*. Tankönyvkiadó. Bp.
- Huszár Ágnes 1979. *A predikatív viszony szintaktikai kategóriái*. NytudÉrt. 101. sz. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Kemény Gábor 1974. *Krúdy képköltése*. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Kemény Gábor 1991. *Szindbád nyomában. Krúdy Gyula a kortársak között*. MTA Nyelvtudományi Intézete. Budapest.
- Kemény Gábor 1993. *Képekbe menekülő élet*. Balassi Kiadó. Budapest.
- Kemény Gábor 2001. A „szecesszió” Krúdy. *Nyr.* 319–329.
- Keszler Borbála 2000. Az egyszerű és az összetett mondat határsávja. In: Uő.(szerk.): *Magyar grammatika*. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest. 461–471.
- Kiss Antal 1971. A novellák stilisztikai szempontú mondattani elemzése. In: Hankiss Elemér (szerk.): *A novellaelemzés új módszerei*. Akadémiai Kiadó. Budapest. 285–303.
- Kocsány Piroska 1989. Szövegnyelvészet vagy szövegtípusok nyelvésze? *Filológiai Közöny.* 26–43.
- Kocsány Piroska 1996. Szövegnyelvészet és szövegtan. In: Szathmári István (szerk.): *Hol tart ma a stilisztika?* Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest. 152–63.
- Koltai Ágnes 1984. novella. In: Király István (főszerk.): *Világirodalmi lexikon*. IX. 428–430.
- Kozocsa Sándor 1975². Szindbád fogadtatása és utóélete. In: Krúdy Gyula: *Szindbád*. Magyar Helikon. Budapest.
- Lausberg, Heinrich 1960. *Handbuch der literarischen Rhetorik*. I-II. Max Hueber Verlag. München.
- O. Nagy Gábor 1975. halmazás. In: Király István (főszerk.): *Világirodalmi lexikon*. 4. Akadémiai Kiadó. Budapest. 180–181.
- Péter Mihály 1991. *A nyelvi érzelmekifejezés eszközei és módjai*. Tankönyvkiadó. Budapest.
- Péter Mihály 1992. A szövegtani kutatásról. In: Petőfi S. János–Békési Imre–Vass László (szerk.): *Szemiotikai szövegtan*. 5. JGYTF Kiadó. Szeged. 171–177.
- Pethő József 2000. Az ismétlés formái és funkciói Krúdy Gyula Szindbád ifjúsága című kötetében. In: Cs. Jónás Erzsébet (szerk.): *A nyelvészet és az irodalomtudomány új útjai*. Bessenyei György Könyvkiadó. Nyíregyháza. 23–33.
- Pethő József 2001a. A halmazás Krúdy Gyula első Szindbád-kötetében. *Szabolcs-szatmár-beregi Szemle*. 1. szám. 81–92.
- Pethő József 2001b. Szemantikai ismétlések a Szindbád útja a halálnál című Krúdy-novellában. *Nyr.* 465–477.
- Petőfi S. János 1990. *Szöveg, szövegtan, műelemzés*. Országos Pedagógiai Intézet. Budapest.
- Petőfi S. János 1994. *A jelentés értelmezéséről és vizsgálatáról*. Magyar Műhely. Párizs, Bécs, Budapest.
- Pléh Csaba 1990. A szaván fogott szó. In: John L. Austin: *Tetten ért szavak*. Akadémiai Kiadó. Budapest. 7–25.
- Pomogáts Béla 1971. Mondatösszetétel és stílus. In: Hankiss Elemér (szerk.): *A novellaelemzés új módszerei*. Akadémiai Kiadó. Budapest. 273–283.
- Prohászka János 1949. Krúdy Gyula stílusa és nyelve. *Nyr.* 14–17.
- Rác Endre–Szemere Gyula 1970. *Mondattani elemzések*. Tankönyvkiadó. Budapest.
- Raisz Rózsa 1985. *Mondat- és szövegszerkezeti formák stilisztikai vizsgálata Mikszáth-novellákban*. Kandidátusi értekezés. Kézirat.
- Stechow, Arnim von 1991. Syntax und Semantik. In: Stechow, Arnim von–Wunderlich, Dieter (Hrsg.): *Semantik/Semantics*. Walter de Gruyter. Berlin, New York. 90–148.

- Szabó Ede 1970. *Krúdy Gyula*. Szépirodalmi Könyvkiadó. Budapest.
- Szabó Zoltán 1976. Impresszionizmus és szecesszió a századforduló prózájában. In: Szabó Zoltán (szerk.): *Tanulmányok a magyar impresszionista stílusról*. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest.
- Szabó Zoltán 1988. *Szövegnyelvészet és stilisztika*. Tankönyvkiadó. Budapest.
- Szabó Zoltán 1992. A szöveg szemiotika időszerű kérdései és megoldásra váró kérdései. In: Petőfi S. János–Békési Imre–Vass László (szerk.): *Szemiotikai szövegtan*. 11. JGYF Kiadó. Szeged. 109–138.
- Szathmári István 1983. Beszélhetünk-e szövegstilisztikáról? In: Rác Endre–Szathmári István (szerk.): *Tanulmányok a mai magyar nyelv szövegtana köréből*. Tankönyvkiadó. Budapest. 320–355.
- Szathmári István 1994. *Stílusról, stilisztikáról napjainkban*. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest.
- Szathmári István 2001. *A magyar irodalmi nyelv és stílus kérdései*. Kodolányi János Főiskola. Székesfehérvár.
- Szikszaíné Nagy Irma 1999. *Leíró magyar szövegtan*. Osiris Kiadó. Budapest.
- Tátrai Szilárd 1997. Szöveg és narráció. Az elbeszélő horizont szerepe a narratív szövegek nyelvi működésében. *Nyr.* 177–187.
- Tóbiás Áron 1964. *Krúdy világa*. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Budapest.
- Tolcsvai Nagy Gábor 1994. Bizonyosság és kétely határán. Babits első kötetének stílusrétegzettségéről. *Literatura*. 73–87.
- Tolcsvai Nagy Gábor 1996. *A magyar nyelv stilisztikája*. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest.
- Tolcsvai Nagy Gábor 1999. Vázlat szövegtan és stilisztika társtudományi viszonyáról. In: Petőfi S. János–Békési Imre–Vass László (szerk.): *Szemiotikai szövegtan*. 12. JGYF Kiadó. Szeged. 81–90.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2001. *A magyar nyelv szövegtana*. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest.
- Várady István 1912. *Krúdy Gyula: Szindbád ifjúsága*. *Nyugat*. február 1. 288–289.
- Vater, Heinz 1994². *Einführung in die Textlinguistik*. Wilhelm Fink Verlag. München.
- Zsilka Tibor 1971. Négy novella stilisztikai elemzése statisztikai módszerrel. In: Hankiss Elemér (szerk.): *A novellaelemzés új módszerei*. Akadémiai Kiadó. Budapest. 257–271.